

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ НА ОСНОВІ КОУЧІНГ-ТЕХНОЛОГІЇ

У статті висвітлюється інноваційний підхід до активізації пізнавальної активності студентів вищих навчальних закладів на основі технології коучінгу.

Розкрито його суть, цілі, основні принципи та специфіку інтеграції коучінг-технології в навчальний процес вищої школи.

Ключові слова: *пізнавальна активність, самомотивація, коучінг, коучінг-технологія.*

Постановка проблеми. У наш час високої конкурентності на ринку праці, знижених шансів працевлаштуватися молодим спеціалістам без досвіду роботи за обраною професією загострюється питання традиційної системи підготовки у ВНЗ. При цьому суттєво змінюється роль і місце педагога в освітньому процесі: від транслятора знань і способів діяльності він стає проєктувальником індивідуальної траєкторії інтелектуального й особистісного розвитку тих, кого навчає. Якість сучасної професійної освіти обумовлена характером протікання інноваційних процесів і визначається особливостями нововведень, інноваційним потенціалом середовища і педагогічного колективу.

У своїй викладацькій діяльності ми постійно знаходимося в пошуку нових методів, засобів, прийомів активізації пізнавальної активності студентів та інноваційних підходів до підготовки висококваліфікованих майбутніх спеціалістів. Останнім часом в освітній простір ефективно інтегрується коучінг. В освітньому середовищі це є принципово новим напрямком, в основі якого лежить постановка і максимально швидке досягнення цілей шляхом мобілізації внутрішнього потенціалу, освоєння передових стратегій отримання результату. Перенесений у навчальне середовище коучінг створює умови для формування важливих самоосвітніх умінь особистості, а саме: аналіз, подолання труднощів, які виникають у процесі навчання; ефективне спілкування та навчання в колективі; організаторські та управлінські вміння; самомотивація тощо.

Отже, коучінг в освіті є темою мало вивченою, як у нашій країні, так і за її межами, а потенційні можливості цього підходу є досить потужними для формування нової генерації спеціалістів.

Мета статті – висвітлити основні аспекти активізації пізнавальної активності студентів вищої школи на прикладі інноваційної коучінг-технології.

Аналіз результатів дослідження. Вивчення феномену пізнавальної активності, як одного із найважливіших чинників успішності будь-якої діяльності, здавна привертало і продовжує привертати увагу багатьох дослідників, оскільки взаємодія людини із навколишнім середовищем можлива саме завдяки її власній активності та діяльності.

Найновішими є уявлення про активність як про характеристику суб'єктності (К. Абульханова-Славська, А. Брушлінський, В. Зінченко, С. Рубінштейн, О. Осницький та інші). Деякими авторами пізнавальна активність розглядається як вибіркова пізнавальна спрямованість людини на предмети та явища оточуючої дійсності; як складне психологічне утворення, яке являє собою єдність пізнавальної, емоційної та вольової сфер людини; як пошукова активність; як орієнтувально-дослідницька активність (О. Запорожець, М. Лісіна, Е. Соколов, Дж. Берлайн); як потреба у враженнях (Л. Божович); як творча активність (Я. Пономарьов, О. Тихомиров); як стан, як якість особистості, як її властивість, як діяльність, як міра діяльності, як ціль діяльності, як результат.

Проблемою впровадження коучінгу в освітній процес на сучасному етапі займаються зарубіжні дослідники-практики – А. Браун, Дж. Джеймсон, К. Колетт. У ближньому зарубіжжі активно про це висловлюються в своїх наукових працях О.М. Дмитрієва, Н.М. Зирянова, Д.В. Ненашев, О.С. Рибіна, О.О. Цибіна та інші. В Україні тему коучінгу в освіті активно впроваджує С.М. Романова.

Виклад основного матеріалу. Нами було сформульовано основні підходи до організації навчання та взаємодії зі студентами, які активізують пізнавальні процеси, пізнавальну активність, інтерес до навчання.

▪ Особистісна зацікавленість студента і викладача в позитивних результатах навчання: студента – в особистісному і професійному зростанні, набутті нових знань та умінь, статусі у групі, отриманні високих балів за кредитно-трансферною системою, складанні заліків, екзаменів; викладача – у самореалізації, самоствердженні, професійному зростанні, позитивному зворотньому зв'язку від студентів. З цією метою необхідно підвищувати особистісну значущість кожної особистості: брати до уваги досвід студентів, їх життєвий стиль, розуміння самих себе і навколишнього світу.

▪ Підвищення відповідальності студентів за саморозвиток, стимулювання внутрішньої мотивації. Здатність до творчості та готовність до співпраці підвищуються, коли студенти відчувають, що їхнє навчання залежить від них самих. Для створення мотивації важливим є те, щоб студент сприймав завдання як особисто значуще. Це можливо тільки в тому випадку, якщо він може встановити його взаємозв'язок із власними інтересами, особистими цілями і життєвим досвідом.

▪ Створення атмосфери для досягнення стану "розслабленої уваги" (за К. Фопелем). Йдеться про стан психіки, який сприяє оптимальній діяльності мозку, та про створення середовища, що дозволяє досягти цього стану. Студент під час навчання не відчуває загрози для себе (негативної оцінки його думок, висловлювань, позицій, ставлення як до учня у школі, а не як до дорослої людини тощо), але при цьому сприймає навчальну ситуацію, як свого роду, виклик для саморозвитку. Завдання потрібно формулювати таким чином, щоб кожен відчував, що звертаються особисто до нього, і міг розглядати це завдання як можливість перевірити себе, свої знання та здібності. Тому, з одного боку, воно не повинно бути занадто легким (щоб "вивести" із зони комфорту), з іншого боку, воно має створювати у людини відчуття спроможності з ним справитися. Отже, стан розслабленої уваги означає, що студент, з одного боку, розслаблений фізично та емоційно спокійний, а з іншого, – зосереджений психічно, може сконцентрувати свою енергію та увагу на усвідомленій меті.

▪ Динамічність навчального процесу. Під час проведення лекцій, практичних та семінарських занять використовуються різні вправи, прийоми, техніки активного навчання, коучінгу.

▪ Практично зорієнтована подача нового матеріалу. Знаходження зв'язків інформації з минулим досвідом слухачів, їх теперішнім, передбачення, де і в чому це знадобиться в майбутньому.

▪ Зменшення домінуючої ролі викладача та підвищення активності кожного студента. Останні придумують теми лекцій, питання до практичних та семінарських занять із запропонованої викладачем теми, стають співлекторами, створюють творчі проекти тощо.

▪ Створення атмосфери взаємоповаги. Викладач тактовно, поважаючи гідність кожної особистості, спілкується зі студентами та спрямовує їх до налагодження емоційно-ціннісних взаємин з одногрупниками.

▪ Впровадження прийомів та технік саморефлексії й самооцінки власної активності, набутих знань.

Ключові питання рефлексії:

– Що я зробив?

– Чого я навчився?

– Що залишилося незрозумілим?

– У чому я був найуспішніший?

Що необхідно зробити, щоб бути успішним?

У контексті взаємодії зі студентами коучінг – це співробітництво суб'єктів освітнього процесу, що спрямоване на активізацію навичок, умінь, потенціалу та креативності, якими вже володіє студент з метою досягнення високих результатів у процесі професійної підготовки.

Головною відмінною рисою коучінгу є те, що він не спирається на знання, досвід, мудрість чи передбачення самого викладача-коуча, а, головним чином, ставить акцент на здатності людини вчитися самій і творчо діяти. Завданням педагога стає організація процесу самостійного пошуку студентами оптимальних рішень та відповідей на питання, що їх цікавлять.

Слово "коуч" має угорське походження і закріпилося в Англії у XVI ст. У той час воно означало віз, карету (тобто те, що швидко доставляє до мети і допомагає рухатися). Трансформація терміна була наступною: у другій пол. XIX ст. англійські студенти називали цим терміном приватних репетиторів; поч. 90-х рр. XIX ст. це слово ввійшло в спортивний лексикон, як назва спортивного тренера, який допомагає використати усі внутрішні ресурси і піднятися на наступний рівень; пізніше терміном "коучінг" називали будь-яку діяльність, пов'язану з наставництвом, інструктуванням і консультуванням; із 80-х років XX ст. коучінг був офіційно визнаний у бізнесі [5].

Існують декілька підходів до визначення поняття "коучінгу" (у перекладі з англ. "coaching" означає наставлення, тренерство). У широкому сенсі коучінг – це така форма консультативної підтримки, яка допомагає людині досягати значимих для неї цілей в оптимальний час шляхом мобілізації внутрішнього потенціалу, розвитку необхідних здібностей і формування нових навичок. У більш вузькому значенні коучінг – це процес виявлення цілей людини і вироблення оптимальних шляхів їх досягнення [2].

У контексті теми впровадження коучінгу в освітній процес вищої школи, коучінг – це взаємостосунки між викладачем і студентами, під час яких викладач ефективно організовує процес пошуку студентами кращих відповідей на питання, що їх цікавлять, допомагає студентам розвиватися, закріплювати нові навички, досягати високих результатів у навчанні.

Коучінг-технологію в освітньому процесі можна охарактеризувати за:

– цілями – це розвивальна технологія, орієнтована як на розвиток самоосвітнього потенціалу студента, так і на розвиток взаємодії викладача зі студентом;

– організацією – це інтеграційна технологія, оскільки може здійснюватися як індивідуально, так і колективно;

– методами – інтелектуальна технологія комплексного використання різноманітних інтерактивних методів і прийомів.

Викладач-коуч не радить, не вчить, не консультує в традиційному розумінні цих дій, – він задає питання студенту. У процесі пошуку відповідей на поставлені йому запитання студент використовує свої явні чи ще приховані до цього часу особистісні можливості, шукає і знаходить найкраще вирішення проблеми дослідження. Звідси мета даної технології – допомогти студенту самостійно знайти спосіб вирішення проблеми, реалізувати свій потенціал, а не вирішувати за нього чи показувати шлях і механізм її вирішення.

Вже існуючі принципи коучінгу [4] можна адаптувати до навчальної діяльності:

1) принцип усвідомленості та відповідальності – розширення меж усвідомлення проблеми в ході аналізу поставлених завдань, усвідомленість дозволяє прийняти відповідальність за свої дії;

2) принцип неупередженості – викладач-коуч не займає оцінну позицію, не дає готових рішень, не нав'язує свою думку, студент сам приймає рішення про наступний свій крок;

3) принцип систематичності – використовується визначена послідовність етапів, комплекс методів, прийомів і технік, що виключає випадок чи здогадки наосліп;

4) принцип рівності – коучінг заснований на комунікативному співробітництві викладача та студента для досягнення поставлених цілей і вирішення конкретних завдань;

5) принцип взаємозв'язку – всі види робіт взаємопов'язані й орієнтовані на кінцевий результат;

6) принцип поетапного розвитку – кожен крок студента повинен знаходитися в зоні його найближчого розвитку.

Виокремимо деякі форми організації роботи, які ми рекомендуємо реалізовувати зі студентами з використанням технології коучінгу:

– робота в проблемних групах;

– участь у виконанні інноваційних проектів у галузі освіти;

– визначення теми та написання дипломної, магістерської роботи;

– розробка та реалізація соціально значущих проектів для молоді, подання їх на конкурси, форуми, олімпіади і т.п.;

– підготовка та участь у конференціях, круглих столах, семінарах різного рівня.

Найбільш позитивно в навчальному процесі зарекомендували себе "3-х крокова модель коучінгу" або "хто – що – як" і модель "фокус – співпраця – спостереження".

Перша структурна модель розкриває такі компоненти, як "хто" – студент, його цілі, потреби, сильні та слабкі сторони, обмеження і т.п.; "що" – цілі студента, завдання, те, що треба зробити, те, що хочеться зробити; "як" – як цього досягти, способи, можливості, стратегії, навички, технології, прийоми, методи і форми досягнення.

Сутність другої структурної моделі полягає в наступному: "фокус" – включення студента в самодослідження поточної ситуації, проблеми, завдання; "співпраця" передбачає спільне опрацювання ситуації, проблеми, завдання на спільних зустрічах із викладачем, у дії (результат – самостійний вибір студентом конкретного варіанту дій і складання плану); "спостереження" – констатація того, що відбувається і порівняння його з планованими результатами.

На семінарських заняттях можна використовувати наступні етапи впровадження коучінгу: мотиваційний або етап постановки мети; етап планування і вибір дій для досягнення мети; етап здійснення запланованих дій і реалізація мети плану; рефлексивний етап. Також можна включити етапи визначення внутрішніх і зовнішніх протиріч на шляху до результату; вироблення та аналіз можливостей для подолання перешкод [1].

Ми також впроваджуємо коучінг-технологію GROW (від англ. "зростання"), запропоновану Дж. Уйтмором [7]. В її основі лежить певна послідовність постановки ефективних питань для вирішення проблемної ситуації, а саме:

Goal – постановка мети (Яка наша мета? Яке питання необхідно вирішити? Чи наша мета досяжна? Чого ви хочете особисто? Чому для вас це важливо? Як ви дізнаєтеся, що досягли результату?).

Reality – аналіз реальності (В якій ситуації ми знаходимося? Якими ресурсами володіємо? Що зараз відбувається відносно заявленого завдання? Які ще є фактори, що впливають на вирішення завдання? Що ви вже встигли зробити для вирішення завдання? Який результат отримали? Яких ресурсів чи інформації не вистачає для вирішення завдання?).

Opportunity – визначення можливостей до дії (Якими методами, способами ми будемо діяти? Що ви можете зробити для вирішення завдання? Які ще є варіанти? А ще? Хто міг би допомогти вам у вирішенні цього завдання? Як ви думаєте, як вчинила б на вашому місці авторитетна для вас людина? Якому з варіантів ви віддасте перевагу?).

What to do – дії (Які обрані варіанти працюють? Як необхідно організувати свій час, щоб ефективно вирішити завдання? Який найперший і найпростіший крок ви готові зробити? Коли конкретно ви його зробите? Що може вам завадити? Як ви можете це передбачити? Хто міг би підтримати вас і як? Коли ви попросите про цю підтримку?).

Заняття з використанням коучінг-технології починається з того, що студент має чітко усвідомлювати, що конкретно він хоче отримати від кожного заняття, від кожної запропонованої теми, якого результату він хоче досягти. Для цього викладач задає ряд запитань:

- Якими знаннями і вміннями ви б хотіли оволодіти у процесі вивчення теми (дисципліни)?
- Якими ви вже володієте? Де отримали ці знання/вміння?
- Чого ви чекаєте від цього заняття?
- Що було б для вас найкориснішим на цьому занятті?
- Яка головна ціль заняття?
- Яких проміжних цілей треба досягти в процесі досягнення головної мети?
- Чим заявлена тема може бути цікавою саме для вас?

Під час практичного чи семінарського заняття викладач може задавати наступні питання для індивідуального опрацювання:

- Як краще можна використати цю ситуацію?
- Що я можу зробити вже зараз для ... (наприклад, досягнення своєї мети або для того, щоб вирішити це завдання)?
- Що я можу зробити сьогодні для досягнення ефективності в моїй роботі?
- Що може мені допомогти в моїй справі?
- Що я отримаю при вирішенні цього завдання?
- Що я можу зробити замість цього?
- Який інтерес у цьому для мене?
- Чим мені це буде корисним?
- У нас є півгодини: що б ви хотіли встигнути зробити за цей час?

Позитивно зарекомендував себе рефлексивний підхід під час підведення підсумку наприкінці лекції чи практичного заняття. З цією метою можна запропонувати наступні питання: "Яка основна думка лекції, практичного заняття?", "Яка частина лекції (практичного заняття) виявилася найбільш важкою для розуміння?", "Які питання у вас виникали в міру прослуховування лекції?", "Яку частину лекції (практичного заняття) ви вважаєте зайвою, непотрібною?", "Які важливі питання, на вашу думку, залишилися нерозкритими?", "Якби ви викладали цю лекцію, щоб зробили б інакше?".

Метод евристичних питань (метод "ключових питань") позитивно зарекомендував себе для збору додаткової інформації в умовах проблемної ситуації або впорядкування вже наявної інформації в процесі вирішення творчої задачі. Для збору достатньо повною інформації про будь-яку подію рекомендується поставити перед собою і відповісти на наступні сім ключових питань (евристичних питань): Хто? Що? Навіщо? Де? Чим? Як? Коли? Студенти придумують тему обговорення своїм одногрупникам, які мають побудувати виступ, відповідаючи на ланцюг евристичних запитань.

Таким чином, запропоновані прийоми активізації пізнавальної активності студентів, їх особистісного зростання на основі використання технології коучінгу зможуть збагатити методичну скарбничку викладачів та підвищити ефективність навчального процесу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження

1. Реалізація принципів коучінгу в системі вищої професійної освіти відкриває прогресивний шлях розвитку, створює новий методологічний підхід до проектування освітніх систем сучасної вищої школи, до забезпечення зростання якості освіти.

2. Коучінг є одним з ресурсних аспектів педагогічної діяльності і передбачає виведення взаємин між викладачем і студентом на новий рівень міжособистісної взаємодії на основі зацікавленості, співпраці.

3. Коучінг виступає в ролі потужного засобу, що сприяє як особистісному, так і комунікативному розвитку студентів, як надійний інструмент, що дозволяє ефективно досягати цілей не лише в освітньому просторі, але й власне в професійному становленні кваліфікованих, конкурентоспроможних майбутніх фахівців.

4. В основі коучінг-підходу в освіті є уміння викладача формулювати потужні запитання, які сприяють визначенню потреб і сподівань студентів, стимулюють мислення, мобілізують попередні знання і досвід, розкривають особистісний і творчий потенціал, самомотивацію, приховані таланти і ресурси, стимулюють креативність та ініціативність.

Використані джерела

1. Долгушина Т.Н. Интенсификация процесса повышения квалификации специалистов за рубежом / Т.Н. Долгушина, С.Н. Юревич // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. – 2013. – № 1 (14). – С. 69–75.
2. Зырянова Н. М. Коучинг в обучении подростков / Н. М. Зырянова // Вестник практической психологии образования. – 2004. – №1. – С. 46–49.

3. Огнев А.С. Организационное консультирование в стиле коучинг / А.С. Огнев. – СПб.: Изд-во "Речь", 2003. – 192 с.
4. Рогачов С.А. Коучинг: возможности применения в бизнесе / С.А. Рогачов. – Ростов-на-Дону: Фитнес, 2003 – 155 с.
5. Романова С.М. Коучінг як нова технологія в професійній освіті / С.М. Романова // Вісник Нац. авіац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Психологія. – 2010. – Вип. 3. – С. 83 – 86.
6. Рыбина О.С. Образовательный коучинг для личной эффективности и профессиональной компетентности студентов / О.С. Рыбина // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы междунар. науч. конф. – Уфа: Лето, 2011. – С. 112-114.
7. Уитмор Дж. Coaching – новый стиль менеджмента и управления персоналом: Практическое пособие / Дж. Уитмор. – М.: "Финансы и статистика", 2001. – 160 с.
8. Цыбина Е. А. Коучинг в обучении студентов старших курсов английскому языку : учебное пособие / Е.А. Цыбина. – Ульяновск, 2007. – 75 с.

Bilousova N. M.

ACTIVATION OF COGNITIVE ACTIVITY OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON THE BASIS OF COACHING-TECHNOLOGY

The article highlights the innovative approach to enhance the cognitive activity of students in higher education based on technology coaching. Reveals its essence, objectives, principles and specific coaching integrate technology into the learning process of high school.

Coaching in the educational environment is a fundamentally new direction based on the fastest setting and achieving goals by mobilizing domestic capacity, development of advanced strategies to obtain results.

Coaching – a cooperation of subjects of educational process, aimed at enhancing the skills, abilities, potential and creativity, which already has a student to achieve high results during training.

The purpose of this technology – to help students find their own way to solve problems, to realize their potential, not for him to decide whether to show the path and mechanism for its decision.

We offer the following forms of organization of work with students using technology coaching:

- *work in problem groups;*
- *participation in the implementation of innovative projects in the field of education;*
- *identifying topics and writing the thesis, master's thesis;*
- *development and implementation of social projects for young people, presenting them in contests, forums, competitions;*
- *preparation and participation in conferences, round tables, seminars at various levels.*

The most positively in the learning process proved "3 stepping coaching model" or "who – what – how" and model "focus – cooperation – surveillance" technology coaching GROW.

In coaching-based approach in education is the teacher's ability to formulate powerful questions that contribute to the definition of the needs and expectations of students, stimulate thinking, mobilize previous knowledge and experience, and disclose personal creativity, self-motivation, hidden talents and resources, stimulate creativity and initiative.

Key words: *cognitive activity, self-motivation, coaching, coaching technology.*

Стаття надійшла до редакції 15.05.2015